סדר התפילה · הגדה · מפרשים

ברית שלום על הגדה של פסח

רבי פינחס ב"ר פילטא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ברית שלום על הגדה של פסח

רבי פינחס ב"ר פילטא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ברית-שלום-על-הגדה-של-פסח/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

הגדה של פסח

אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו ותתן לנו את יום חג המצות הזה זמן חרותינו מקרא קודש זכר ליציאת מצרים וכו' ודבר זה צריך ביאור למה תקנו חז"ל בלשון הזה. וטרם אחל לפרש נבאר מה שאמר הכתוב בשיר השירים משכני אחריך נרוצה וגו' פירש"י אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצה וכו' ויבואר על פי מה דאיתא בב"ק דף קי"ג מלין לגזל עכו"ם שאסור מדר' עקיבא דאמר מניין לעבד עברי שנמכר לעכו"ם לזמן שלא ימשכנו ישראל בכח מן העכו"ם קודם זמנו שנאמר אחרי המכרו גאולה תהי לו וזה שאמר הכתוב כמקשה משכני ר"ל הקב"ה משך אותי מיד פרעה קודם זמנו היינו לפי שנגזר על ישראל להיות ארבע מאות שנה בגלות והוציא אותנו הקב"ה אחר רד"ו שנים אף על פי שנמכרתי לפרעה לעבוד ארבע מאות שנה אפילו הכי הוצאני הקב"ה בעל כרחו (והיינו לפי שלשון משיכה נופל על דבר שהוא מוציא בחוזק יד) והא קיימא לן שלא ימשכנו את עבד קודם זמנו כדילפינן מדכתיב אחרי המכרו גאולה תהי' לו זה הוי גזילה גמורה כמו שהובא לעיל (ודבר זה שייך גבי הקב"ה נמי כמו שאמרו חז"ל בסוכה דף למ"ד ע"א אני ה' שונא גזל בעולה משל למלך שעבר על בית המוכס אמר תנו מכס למוכסן וכו' אמר להו ממנו ילמדו עוברי דרכים ואל יבריחו עצמם וכו' כך אמר הקב"ה ממני ילמדו שלא יגזלו) לזה בא הכתוב כמתרץ אחריך נרוצה בשכר שאמרתי אחריך נרוצה והיינו על פי מה דאיתא ברש"י בפרשת בא על פסוק ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם פירש"י מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו האיך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו ובטחו בה' והלכו הוא שמפורש בקבלה (ע"י ירמי') זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר אל ארץ לא זרועה מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל לה' וגו' שמעינן מהא שבשביל שבטחו ישראל בה' ואמרו אחריך נרוצה זכו שנקראו קודש לה' וקיימא לן בגיטין ובב"ק ובכמה דוכתי שהקדש מוציא מידי שעבוד (פירש מי שעשה שורו אפותקי לבעל חובו שאמר לו אפה תהא קאי חובך ואחר כך הקדישו ההקדש מוציא מידי שעבוד ואין השור משועבד לבעל חוב) והוא הדין והוא הטעם גבי ישראל שהוציאם הקב"ה קודם זמנו לפי שנקראו קודש וזהו שאמר הכתוב משכני קודם זמני ומה טעם ומפרש הכתוב בשביל שאמרתי אחריך נרוצה ובשכר זה נקראתי קודש לה' והקדש מוציא מידי שעבוד ולכך שפיר משך אותי הקב"ה קודם זמנו ודוק היטיב:

וזהו שפירש רש"י משכני אחריך נרוצה וגו' אני שמעתי משלוחך רמז וכו' פירוש דקשה לרש"י מה זכות הוא זה שנקראו קודש בשביל שאמרו אחריך נרוצה ויצאו אחרי הקב"ה דלמא ידעו ישראל שאי אפשר בלאו הכי לצאת קודם זמנם וע"כ סמכו ישראל ויצאו אם כן חוזר קושיין לדוכתי' לזה פירש רש"י מתחלה לא שמעו ישראל ההבטח' מפי הקב"ה בעצמו אלא ששמעו משלוחים ואף גם זאת לא שמעו הבטחה גמורה אלא ברמז שהוא כספק ואפילו הכי בטחו ישראל ועשו מעשה על זה ויצאו למדבר אל ארץ ציה וצלמות וצדה לא עשו להם על כן שפיר זכו לקרוא קודש ועל ידי כן זכו לגאול קודם זמנו וק"ל:

ואפשר שזהו כוונת חז"ל שאמרו בכמה דוכתי הקדש חמץ ושחרור מוציאין מידי שעבוד ופרושו של הקדש נתפרש לעיל וחמץ פרושו מי ששעבד לחבירו חמץ קודם הפסח בשביל חובו ואחר כך עבר עליו הפסח ונאסרה בהנאה מוציא מידי שעבוד ואין הלוה חייב לו לשלם כלום שיכול לומר לו הרי שלך לפניך ושחרור כגון שעשה עבדו אפותיקי לחברו בעד חובו שחייב לו ואח"כ שחרר מוציא מידי שעביד ולדרכינו רמזו חז"ל בזה על ישראל וה"פ הקדש רצונם לומר שישראל נקראו הקדש כמו שאמר הכתוב קדש לה' וגו' ומה טעם נקראו הקדש על שם חמץ כוונתם בזה על שלא הספיקו בצקם. של אבותינו להחמיץ כמו שאמר הכתוב כי לא חמץ וגם צדה לא עשו להם וגו' ושחרר ר"ל וע"י כן נשתחררו קודם זמנו והיינו הקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שעבוד אף על פי שמן הדין היו ראוין להיות עוד ק"ק שנים בגלות מצרים ויצאו קודם זמנם על שם שנקראו הקדש כמו שנתבאר ודוק היטיב:

וזהו כוונת חכמינו ז"ל שתקנו נוסח ברכה זו בלשון זה את יום חג המצות וגו' והיינו לפי מה שנתבאר שבשביל זכות מצות נגאלו ישראל ממצרים קודם זמנו והיינו לפי שלא התמהמהו וצררו משארותם בשמלותם. על שכמם ויצאו למדבר ובטחו בה' וזהו שאמר את יום חג המצית זמן חרותינו הכוונה בזה שחג המצות גרם זמן חרותינו אף שהי' קודם כלות זמן הארבע מאות שנים מכל מקום על ידי זכות המצות היו ישראל נגאלין בזה הזמן מיד וכל כך למה ומפרש הטעם מקרא קודש ר"ל שעל ידי שהלכו בחפזון גדול ובצקם על שכמם ולא אפו במצרים וגם צדה לא עשו להם ולא התמהמהו עד שיחמץ הבצק לא יצאו מיד על ידי אותו זכות נקראו ישראל קודש והקדש מפקיע מידי שעבוד והיינו זמן חרותינו אף על פי שלא הי' הזמן מכל מקום נקבע הזמן משום זכות המצות ודוק היטיב:

ועל פי דברים האלה יבואר הפסוק בפרשת בא ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם וגו' וישא העם את בצקו טרם יחמץ משארותם צרורות בשמלותם על שכמם וגו' ולכאורה

תיבת למהר הוא כמיותר ומה הי' המקרא חסר אי הוי כתיב ותחזק מצרים על העם לשלחם וגו' ולדרכינו הכי פרושו ותחזק מצרים למהר לשלחם קודם כלות זמן ארבע מאות שנים אך קשה וכל כך למה על מה יצאו קודם זמנו על זה בא הכתוב כמתרץ וישא העם את בצקו טרם יחמץ הכוונה בזה משום שמיהרו לצאת ותלי בטחונם בהקב"ה ויצא בחפזון עד שבצקם לא החמיץ נקראו הקדש והקדש מוציא מידי שעבוד כמו שנתבאר לעיל ודוק היטיב:

כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. ולכאורה קשה וכי בארץ מצרים אכלו המצות הלא לאחר צאתם ממצרים הי' אוכלים המצות כמו שאמר הכתוב ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ וגו' וא"כ למה סידר בעל הגדה די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים וטרם אחל לפרש נבאר מה דקשי' לי בסוגיא דקדושין דף ל"ח דאיתא שם פלוגתא דר' עקיבא ורבנן אי מושב כל מקום שאתם יושבים משמע או לא ופריך בשלמא למאן דאמר מושב כל מקום שאתם יושבים משמע. היינו דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח. ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול אלמא איקרב העומר והדר אכול אלא למאן דאמר לאחר ירושה וישיבה ניכול לאלתר. ומשני לא הוי צריכין דכתיב ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואה אל ארץ נושבת עד בואם אל קצה וגו' הא כיצד בשבעה באדר מת משה ופסק מן מלירד והיו מסתפקים ממן שבכליהם עד ששה פשר בניסן:

ותניא אידך ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה וכי ארבעים אכלו והלא ארבעים שלה חסר שלשים יום אכלו (שבט"ז באייר התחיל המן לירד), אלא לומר לך עוגות שהוציאו וישראל ממצרים טעמו טעם מן ע"כ. ובמדרש וטעמו כלשד השמן (גבי מן כתיב) כלישת שמן ודבש וכן פירש"י:

והיינו שלשד ראשי תיבות לישת שמן דבש ולפי זה קשה הא קיימא לן דאין יוצאין בפסח במצה שנילושה בשמן ודבש דהוי, מצה עשירה ואנן לחם עוני בעינן שיהי זכרון עוני (לבצק מצרים) כן כתב הרמב"ם, והלא העוגות שעשו מבצק אשר הוציאו ממצרים היו בו טעם מן שהיינו טעמו לש"ד כעיסה שנילושה בשמן ודבש והיינו מצה עשירה:

וכן קשה אהא שיסד בעל הגדה כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא וכו' וכי לחם עוני הי' ולא מצה עשירה הי' שטעמו בו טעם מן דהיינו כמי שנילושה בשמן ודבש. ויבואר הכל על נכון ותחילה נתרץ פלוגתא דרבתא:

דע שבטור אורח חיים סימן תס"ב מביא הגמרא דפסחים דף ל"ו ע"א דסבר ר' עקיבא הא דכתיב בקרא לחם עוני פרט לעיסה שנילושה בשמן ודבש כו' ופריך וסבר ר"ע

עיסה שנילושה בשמן ובדבש לא והתניא וכו' ומשני לא קשיא הא ביום טוב שני כדאמר ר' יהושע לבני יומא קמא לא תלושי לי בדובשא מכאן ואילך לושי לי בדובשא ומפרש הטור דדווקא לילה הראשון שצריך לצאת ידי חובת מצה ומכאן ואילך מותר והרב המגיד מביא דעה שנהגו שלא לאכלו כל ב' ימים הראשונים מצה עשירה וכתב עליו הבית יוסף שאין טעם למנהג ההוא. ונראה דטעמא רבא אית בי' וקמפלגו במה שהקדמנו לעיל והיינו לפי ששם בקידושין כתבו תוספת בד"ה ממחרת הפסח אכול וכו' לר' אברהם אבן עזרא קאמר ממחרת שחיטת הפסח דהיינו ט"ו בניסן כו' דהכי נמי אשכחן בפרשת מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' והם יצאו בט"ו וכן מפרש ר"ת וכו' ור"י מפרש נהי דבעלמא ממחרת הפסח הוי ט"ו הכא י"ו הוא ועל כרחיך צ"ל כן וכו'. ואם כן כיון דכתיב ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה ומפרש בגמרא ארבעים שנה דווקא בצמצום א"כ מה שאמרו עוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן חשיב המקרא באותן ארבעים שנה כאכילת המן עצמו לפי זה לפירש ר"י דממחרת הפסח היינו יום י"ו בניסן הוא ובו פסק המן מלירד נמצא שממחרת ט"ו התחיל טעם המן בבצק שהרי ארבעים שנה מצומצם בעינן ומאותו יום חשיב אכילת המן נמצא שכל יום ט"ו אסור לאכול מצה עשירה לפי שיש חיוב לאכול לחם עוני זכר לאבותינו שאכלו כל יום ט"ו מבצק עני שהוציאו ממצרים אבל לפי שיטת ר"ת וראב"ע דפירשו דממחרת הפסח היינו ממחרת שחיטת הפסח שהוא יום ט"ו נמצא דבשנה הראשונה שיצאו ישראל ממצרים התחיל להיות טעם המן גם בבצק ממחרת הפסח שהוא ט"ו בניסן שהרי ארבעים שנה שלימות בעינן:

ומעתה עלתה פלוגתתן כהוגן הא דפסק הטור דדוקא ליל ט"ו אין יוצאין במצה עשירה שצריך לצאת ידי חובת מצה היינו משום דס"ל כדעת ר"ת וראב"ע דממחרת הפסח היינו ט"ו א"כ ביום ט"ו טעמו ישראל טעם המן בעוגות שהוציאו ממצרים וטעמו כלשד השמן כעיסה שנילושה בשמן ודבש אבל ליל ט"ו לא הי' טעם המן בבצקם ואכלו לחם עוני לכך החיוב הוא לאכול בליל ט"ו לחם עוני ולא מצה עשירה (ולפי זה אפילו אם אכל כזית ממצה עני' בלילה הראשונה אפילו הכי אסור לאכול מצה עשירה שהרי אותו הלילה לא היו אוכלין מצה עשירה שעדיין הי' לחם עוני והב"י לא כתב כן) אבל ממחרת הפסח מן הדין מותר לאכול מצה עשירה והיינו לישת שמן ודבש שהרי מאז התחיל טעם המן לש"ד לישת שמן ודבש בבצקם של אבותינו אלא משום ספיקא דיומא אסורים לאכול מצה עשירה אף בלילה השני' אבל ביום ב' וודאי מותר וכן דעת הטור ורש"י וב"י ומה שאמרו בגמרא יומא קמא לא תלושי לי וכו' משמע שגם בלילה השני מותר לאכול

מצה עשירה כבר תירץ הבית יוסף דלאו דווקא יומא קמא אלא הוא הדין יום ב' משום ספיקא דיומא קמא ולדרכינו ביום ב' וודאי מותר דהא אי לאו ספיקא דיומא הי' מותר לאכול מצה עשירה אף ביום ט"ו כמש"ל אלא משום ספיקא דיומא אסורה בלילה השני' אבל ביום ט"ו וודאי מותר. והדיעה שהביא המגיד משנה שבי ימים הראשונים אסורים לאכול מצה עשירה סבירא לי' כסברת ר"י שממחרת הפסח היינו י"ו בניסן נמצא שביום ט"ז התחיל טעם המן דבצק של אבותינו נמצא שכל יום ט"ו ולילה של ט"ז אסור במצה עשירה זכר לאבותינו עד יום ט"ז ומן הדין ביום ט"ז הי' מותר לאכול מצה עשירה אלא משום ספיקא דיומא אסור גם ביום שני' שהוא ט"ז והוא בלילה השלישי שהוא אור ליום י"ז נמי אסור משום ספיקא דיום שני. וזה שיסד בעל הגדה כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא ר"ל לכך אנו אוכלים לחם עוני זכר לבצק מצרים שהוציאו אבותינו ואכלו כמו שאמר הכתוב ויאפו את הבצק וגו' כי לא חמץ אך על זה קשה מה לחם עוני הי' זה הלא טעמו באותם עוגות טעם המן שהוא כלישת שמן ודבש והיינו מצה עשירה על זה בא כמתרץ די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים ר"ל בלילה הראשון שעדיין הי' לחם עוני מה שאין כן לאחר שיצאו ממצרים טעמו בו טעם מן ולא הי' לחם עוני שהרי הי' כלישת שמן ודבש והיינו ממחרת הפסח כמש"ה ממחרת הפסח יצאו ישראל וגו' ודוק היטיב:

רבי יוסי הגלילי אומר במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים מהו אומר ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלקים היא ובים מהו אומר וירא ישראל את היד הגדולה, ר' אליעזר אומר כל מכה שהי' במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם צרה משלחת מלאכי רעים וגו' חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלש צרה משלחת מלאכי רעים ארבע אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות ועל הים לקו מאתים מכות ר' עקיבא אומר כל מכה שהי' במצרים היתה של חמש מכות חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלש צרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש אמור מטתה במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות עכ"ה וצריך לבאר במאי קמיפלגי הני תלתא תנאי דאין לומר במשמעות פסוק זה פליגי דא"כ לר' עקיבא דמחלק צרה משלחת מלאכי רעים לשתי מכות א"כ מצינו לחלק עוד בפסוק זה משלחת מלאכי רעים ג"כ לשתים וכן חרון אפו לשתים ג"כ ועוד הא ר' יוסי הגלילי לא למד שום דבר מפסוק זה ישלח בם חרון אפו על כרחיך צ"ל דממקרא זה אין כאן שום משמעות לחלק המכות אלא כל אחד ואחד יש לו טעם בפני עצמו אלא דאסמכינהו אקרא כדבעינן למימר לקמן בס"ד:

ותחלה נבאר דעתו דר"א דסבר כל מכה היתה של ארבע מכות ונקדים מה דאיתא במדרש רכה שיר השירים על פסוק ידיו גלילי זהב ר' סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים. על לוח זה שנאמר לוחות כתובים משני עבריהם טטרוגא ופירש מתנות כהונה בשם הערוך טטרוגא בלשון יון קורין למרובע טטרוגא ור"ל דעשרת הדברות היו מרובעים ארבע פעמים עשר הרי ארבעים וכן מצאתי. במדרש ר' אליעזר אומר ויאמרו החרטומים אצבע אלקים היא טטרוגא הי' כל אחת ואחת הרי ארבעים מכות ע"כ:

ואיתא במדרש רבה על פסוק ארבעים יכנו מה בשר ודם יש לו קטופרוס (ר"ל מכות ומלקות) אף הקב"ה יש לו קטופרוס שנאמר ארבעים יכנו כו' עוד אמרו בילקוט ריש פרשת בשלח משל למלך בשר ודם שיש קטיפרוס כו כך נתן הקב"ה לפרעה קטיפרוס עשר מכות כו':

מעתה מבואר היטיב טעמי' דר' אליעזר דאמר כאן כל מכה היתה של ארבע מכות דאזיל לשיטתי' דאמר במדרש על פסוק אצבע אלקים היא טטרגון הי' כו' ר"ל כל מכה היי של ארבע מכות כדי כדי שיעלה לארבעים מכות והיא הקטופרס של הקב"ה דכתיב ארבעים יכנו והיינו משום דכתיב אצבע אלקים היא ומתרגמינן מחא דאלקא פירושו מכת אלקים של מלקות ומכות של הקב"ה (וזהו ג"כ הטעם דאמר ר' סימאי במדרש דעל כל לוח ולוח היו ארבעים דברות היינו משום דגמר ג"ש כתיב כאן אצבע אלקים היא וכתיב גבי לוחות כתובים באצבע אלקים מה אצבע האמור כאן טטרוגא ר"ל של ארבעים מכות כנגד ארבעים מלקות אף אצבע האמור גבי לוח טטרוגא ר"ל על כל לוח ולוח ארבעים דברות) וק"ל:

ועתה נבאר טעמי' דר' יוסי הגלילי דלא דרש מקרא זה ישלח בם חרון אפו וגו' דאתי לחלק שהיתה כל מכה שבמצרים לכמה מכות אלא סבר סתם במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות היינו משום דקשיא לי' על ר' אליעזר דסבר כל מכה היתה של ארבע מכות ולדידי' לקו במצרים ארבעים מכות כנגד מ' מלקות ויליף לה דכתיב אצבע משמע טטרגון ר"ל מרובע כדאמרן א"כ הוי לי' למיכתב סתם אצבע דפירושו מכה ומלקות ואנא ידענא דמלקות הם ארבעים למה לי' למכתב אצבע אלקים אלא הענין הוא ע"ד מה דאיתא בגמרא דחגיגה דף ט"ו גבי מט"ט דאפקוהו ומחוהו שיתין פולסי דנורא וכו' היינו משום דמלקות של מעלה הם ס' וכהאי גוונא איתא בכמה דוכתי בגמרא ובמדרשים הטעם הוא משום דבב"ד של מטה נעשה האדם בר עונשין כשמגיע לי"ג שנה וקיימ"ל אין לוקין אלא א"כ התרו בו דאז הוי פושע לכך לוקין בב"ד של מטה ל"ט כנגד חטא עון ופשע וג' פעמים י"ג הרי ל"ט:

אמנם בב"ד של מעלה אין עונשין עד שמגיע לבן עשרים לכך מלקות דידהו הם ס' דג' פעמים עשרים הרי ס' וזהו הטעם דר' יוסי הגלילי דסבר במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות משום דקשיא לי' למה לי' למכתב אלקים דלר' אלעזר דסבר שלקו במצרים ארבעים מכות כנגד מ' מלקות דזהו עונש מלקות בב"ד של מטה וכאן כתיב אצבע אלקים דמשמע שהקב"ה דן אותם במצרים במלקות של מעלה לכך סבר ר' יוסי הגלילי דבמצרים לקו עשר מכות ועל הים חמשים מכות וכשתצרפם ביחד הרי הם ס' כנגד ס' מלקות בב"ד של מעלה ודוק:

וכיון שכן נפרש טעמי' דר' עקיבא דאמר כל מכה היתה של חמש מכות היינו משום דר"ע קאי בשיטת ר' יוסי הגלילי דמצרף מכות שלקו במצרים ושעל הים כולם ביחד הם המלקות שבב"ד של מעלה אלא משום דמצינו גבי בני נח שלא נענשו עד שנעשו בן מאה שנים דאז נעשה בר עונשין כדאיתא במדרש רבה פרשת נח בענין בני נח אפי' יפת הגדול שבהם לא הי' עדיין בן מאה שנים כשבא המבול ולמדו דבר זה. מקרא דכתוב והנער בן מאה שנים ימות כו' יע"ש:

ומאחר שהדין הוא דמלקות שבב"ד של מטה הם ל"ט כנגד ג' פעמים י"ג נגד אותן י"ג שנים דהוי בר עונשין כמו שהקדמתי לעיל א"כ גבי בני נח דלא הוי בני עונשין עד מאה שנים צריך שיהיו המלקות דידהו ג' פעמים מאה שהם שלש מאות לכך אמר ר' עקיבא כל מכה היתה של חמש הרי במצרים לקו חמשים מכות ועל הים חמשים ומאתים ותצרפם ביחד הרי שלש מאות כנגד נ' פעמים מאה והיינו אצבע אלקים מלקות של מעלה דאז לא הוי בני עונשין עד מאה שנה ודוק כי נכון הדבר מאוד:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם